



Fecr Yayınları: 682

KELAM ve BİLİM  
Rü'yetullah Tartışmalarında Görme Kuramları

Hasan CANSIZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.  
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak  
FCR

Baskı ve Cilt  
NY MATBAACILIK YAYINCILIK  
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.  
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA  
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Mayıs 2023

ISBN: 978-625-6436-30-5

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.  
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1  
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60  
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

# KELAM ve BİLİM

Rü'yetullah Tartışmalarında Görme Kuramları

Hasan CANSIZ

Ankara 2023

Dr. Hasan CANSIZ

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2006 yılında mezun oldu. Bir süre Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yaptı. 2010 yılında Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Yüksek lisansını Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde 2014 yılında "İlahi Fiillerde Hikmet" konulu tezi ile, aynı üniversitede sürdürdüğü doktora çalışmalarını da 2019 yılında "Rü'yetullah Meselesi Çerçevesinde Kelam-Bilim İlişkisi" konulu tezi ile tamamladı. Halen Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir. Arapça ve İngilizce bilmektedir.

## İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
1. Araştırmanın Konusu	15
2. Araştırmanın Amacı	18
3. Araştırmanın Yöntemi	18
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	20
5. Araştırmanın Kaynakları	21

### BİRİNCİ BÖLÜM

MÜTEKADDİMÜN DÖNEMİ KELAMINDA RÜ'YETULLAH TARTIŞMALARI	33
1.1. Problemin Ortaya Çıkışı	33
1.2. Konunun Bilgi Kaynakları	46
1.3. Allah'ın Görülemez Olduğu İddiası	54
1.3.1. Teşbih Endişesi	57
1.3.2. Allah'ın Zâtı İtibarıyla Görülemezliği	63
1.3.3. Allah'ın Görülemezliğinin Sem'î Delilleri	67
1.3.3.1. Gözlerin Onu İdrak Edemeyeceği	67
1.3.3.1.1. Görme – İdrak İlişkisi	68
1.3.3.1.2. İdrak Edilememe ile Övünmenin Anlamı	73
1.3.3.2. Hz. Muhammed'in (sav.) Rabbini Görmediği	81
1.4. Allah'ın Görülebileceği İddiası	85
1.4.1. Teşbihsiz Rü'yetin İmkanı	89
1.4.2. Var Olanın Görülmesinin İmkanı	96
1.4.3. Allah'ın Görülebileceğinin Sem'î Delilleri	98
1.4.3.1. Allah'a Bakılacağı	98
1.4.3.1.1. Bakmanın Görme Olarak Yorumlanması	99
1.4.3.1.2. Bakmanın Bekleme Olarak Yorumlanması	103
1.4.3.2. Hz. Musa'nın Allah'ı Görme İsteği	109
1.4.3.2.1. İsteğin Rü'yetullahı Kanıtladığı İddiası	110
1.4.3.2.2. İsteğin Rü'yetullahı Kanıtlamadığı İddiası	113

1.4.3.2.3. İsteğin Cevabına İlişkin Değerlendirmeler	121
1.4.3.3. Güzel Yapanların Ödülü-----	128
1.4.3.4. Allah'ı Görmekten Mahrumiyet-----	131
1.4.3.5. Allah'a Kavuşma-----	133
1.4.3.6. Allah'ın Görüleceği Müjdesi -----	135
1.5. Rû'yetullah'ın Tartışıldığı Bağlamlar -----	140
1.5.1. Allah'ın Dünyada Görülmesi -----	141
1.5.2. Allah'ın Rüyada Görülmesi -----	144
1.5.3. Allah'ın Ahirette Görülmesi-----	147
1.5.4. Allah'ın Zâtını Görmesi-----	157

## İKİNCİ BÖLÜM

<b>RÛ'YETULLAH MESELESİNDE BİLİM İZLERİ:</b>	
<b>MÜTEKADDİMÛN DÖNEMİ KELAM EKOLLERİNİN</b>	
<b>GÖRME KONUSUNA YAKLAŞIMI-----</b>	<b>167</b>
2.1. Görmenin Gerçekleşmesinin Asgari Gereklilikleri-----	172
2.2. Görmenin Gerçekleşme Süreci-----	179
2.2.1. İdrak Kavramı ve Görme ile İlgisi-----	180
2.2.2. Görmenin Gerçekleşmesinin Zorunluluk ve Âdetle	
Açıklanması -----	192
2.2.2.1. Görmenin Zorunlulukla Açıklanması -----	196
2.2.2.2. Görmenin Âdetle Açıklanması-----	200
2.3. Görmenin Gerçekleşme Şekli -----	211
2.3.1. Doğrudan Görme-----	212
2.3.1.1. Göz-Işın Teorisi -----	215
2.3.1.2. Nesne-İz Teorisi-----	235
2.3.1.3. Görmenin Yaratılması Teorisi -----	239
2.3.2. Yansıma ile Görme -----	242
2.4. Görmenin Gerçekleşmesini Engelleyen Sebepler -----	250
2.4.1. Mu'tezile'ye göre Görme Engelleri -----	250
2.4.1.1. Mekanda Bulunmama -----	253
2.4.1.2. Karşıda Bulunmama-----	256
2.4.1.3. Mesafe-----	260
2.4.1.4. Perde ve Örtü-----	264
2.4.1.5. Küçüklük ve İncelik -----	267

2.4.2. Eş'ariler ve Mâtürîdîler'e göre Görme Engeli -----	269
2.5. Göz Kusurları -----	279
2.6. Görmenin Görülürle İlgili Boyutu: Neler Görülür? -----	284
2.6.1. Cevher ve Cisimlerin Görülmesi -----	289
2.6.2. Arazların Görülmesi -----	296
2.6.2.1. Renklerin Görülmesi-----	299
2.6.2.2. Oluşların Görülmesi -----	315
2.6.3. Var Olanın Görülmesi -----	323
2.7. Görme Problemi Çerçevesinde Kelamcıların Bilime Bakışı- 335	
2.7.1. Dini Düşüncenin Bilimsel Açıklamayı Anlamsızlaştırması- 349	
2.7.2. Dini Kabulün Bilimsel Açıklamayı Belirlemesi----- 357	
2.7.3. Bilimsel Açıklamanın Dini Kabulü Belirlediği İmajı----- 364	
2.8. Rü'yetullah Meselesinin Bilim ile İlişkisi-----	373
<b>SONUÇ</b> -----	385
<b>KAYNAKÇA</b> -----	391

## KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
as.	: Aleyhisselam
b.	: Bin, ibn
Bk./bk.	: Bakınız
Ed./ed.	: Editör
H./h.	: Hicri
Haz./haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Krş./krş.	: Karşılaştırınız
M.Ö.	: Milattan önce
Nşr./nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
ra.	: Radıyallahu anı
sav.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk./thk.	: Tahkik eden
Trc./trc.	: Tercüme eden
ts.	: Basım tarihi yok
v.dğr.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
y.y.	: Yayıncı bilinmiyor
yy.	: Yüzyıl



## ÖN SÖZ

Merak, insanı tanımlayan temel duygulardan biridir. Bu duygu, insanın davranışlarını güçlü şekilde etkileme potansiyeline sahiptir. Bilimi doğuran şeyin, insanın çevresinde olup bitene duyduğu merakın sınırları belli olgular topluluğuna yöneltilmesi ve bunları açıklama çabası gösterilmesi olduğu söylenebilir. Sistematik olgunluğa erişen her şeyde olduğu gibi bilimde de özünde içkin olan bu durumu ve bilime yönelten duyguyu görmek zorlaşsa da bunun oralarda bir yerlerde varlığı kuşkusuzdur.

İnsanın, belki de merak duygusunun neticesi olarak hissettiği anlam arayışına cevabı olmadığını söylese de bilim, ortaya koyduğu açıklamalarla bu konuda dolaylı bir çözümlemeye kaçınılmaz olarak yol açmaktadır. Bilimsel bilginin duyu ve algıya daha doğrudan konu olması ise insana bir şey söyleme kaygısı taşıyan her sistemin bu bilgi alanı ile kuracağı ilişkinin niteliğini sorgulamasını gerektirmektedir. Bu nedenle, anlam arayışının cevabı olan ya da en azından bu iddiaya sahip olan dinin, bu çözümlerle zorunlu olarak ilişki kurması ve buna ilişkin bir tavır geliştirmesi gerekmektedir. Çünkü din, yalnızca bireysel duygulanıma indirgenemeyecek bir hakikat iddiasına sahip bir sistemdir. Kur'an'da göklere ve yere, geceye ve gündüze, gökten yağın yağmurla ölü toprağın dirildiğine ve insana yiyecek verdiğine, yeşil ağaçtan ateş çıktığına bakan insanın hakikate ilişkin bilginin işaretlerine erişeceğinin söylenmesi, bireysel olarak tecrübe edilen bu durumların normal her insanda belli bir bilgiyi oluşturacağı iddiası bakımından hakikate ilişkin ortak bilginin varlığını ima etmektedir.

Kelamın mutlak hakikate ilişkin bilgiye sahip olduğu ve bunu insanlarla paylaştığı iddiası da bahsi geçen gerekliliği ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle kelam yaparken bilimsel bilgi ile kurulması gereken ilişkinin nasıllığı, araştırılmayı hak eden bir ko-

nudur. Bu araştırma, tarihte benzer bir tecrübe yaşamış kelimcilerin ilk dönemlerin arayış içerisindeki zengin ve tartışmalı atmosferinde konuya ilişkin olarak geliştirdikleri cevaplardan ipucu alma lüksüne sahiptir. Elinizdeki çalışmanın amacı da budur. Ancak bu sorgulamanın tam olarak gerçekleştirilmesi bir bütün olarak kelamın yine bir bütün olarak döneminin bilimine bakışının tespitiyle mümkün olsa da, bir çalışmanın kaldırabileceği yükün sınırlılığı konunun sınırlı bir çerçeve üzerinden çözümlenmesini gerektirmiştir.

Allah'ın görülmesi probleminin tartışıldığı rü'yettullah konusunun, görme duyumunun gerçekleşmesine ilişkin olarak yapılan açıklamalar ve inşa edilen teoriler çerçevesinde tartışılması, konuyu kelimcilerin bilime yaklaşımlarının tespitine elverişli hale getirmektedir. Bu bakımdan çalışmada hem teolojik bir problem olarak rü'yettullah konusunu hem de bu konu tartışılırken ortaya konulan bilimsel birikimi sistematik olarak ortaya koyma, bu şekilde bilimsel bilginin teolojiye etkisini tespit etme amacı güdülmüştür. Bu amaçla ilk bölümde rü'yettullah tartışmalarının tarihi ve ana problemleri üzerinden konunun mütekaddimûn dönemi kelamında ele alınma biçimleri incelenmiştir. İkinci bölümde ise kelimcilerin rü'yettullah konusu bağlamında dolaylı olarak ortaya koyduğu görme teorisi tespit edilmiş, son olarak bu görme teorisinin dini bilgi ile ilişkisinin nasıl kurulduğu incelenmiştir. Bu incelemenin bugünün kelamı gerçekleştirilirken bilime yönelik olarak takınılabilecek tavırlar konusunda alternatif yaklaşım biçimleri ve bunların tarihin aşındırıcı gücüne mukavemeti açısından bir fikir vermesi umulmaktadır.

2019 yılında doktora tezi olarak kabul edilen ve küçük düzeltmelerle yayınlanan bu çalışmanın hazırlanmasında pek çok özveriye uzmanın katkısından yararlanılmıştır. Öncelikle, hem konuyu tercih aşamasında hem de çalışmanın sürdürülmesinde daimi destek ve rehberliğinden yararlandığım hocam Prof. Dr. Süleyman Toprak'a minnettar olduğumu belirtmeliyim. Tez iz-

leme komitesinde bulunan ve tezin şekillenmesinde değerli katkıları olan hocalarım Prof. Dr. Ramazan Altıntaş ve Prof. Dr. Naim Şahin'e şükranlarımı arz ederim. Tez savunma jürisi üyeleri Prof. Dr. Hüseyin Aydın ve Doç. Dr. Mustafa Özgen'e inceleme ve eleştirilerinden dolayı teşekkür ederim. Doç. Dr. Murat Ak ve Doç. Dr. Ahmet Mekin Kandemir'e hem tezin iddialarını tartıştığımız zevkli sohbetlerimiz hem de metni dil açısından inceleme nezaketleri konusunda müteşekkirim.

Çok sevgili ve kıymetli anne-babam... Onların sınırsız destek ve duası olmasaydı bu çalışma herhalde ortaya çıkamazdı. Hep var olun.

Hasan CANSIZ